

Járolí József

A SZENTHÁROMSÁG OLTALMA ALÁ HELYEZETT GYULAI FÖLDÉSZ TÁRSULATOK TÖRTÉNETE

Az 1715-ben újratelepült Gyula, a Dél-Alföld jellegzetes mezővárosa, magyar és német polgárai külön városrészben éltek, a románság pedig két külön tömbben települt le. A jobbágyfelszabadulás után földes gazdákká lett katolikus jobbágyok közössége 1858-ban hozta létre a Gyulai Első Magyar Földész Társulatot. A németiség által lakott Józsefváros gazdái pedig 1861-ben követték példájukat hasonló társulat megszervezésével.

A Szentháromság társulatok középkori tradícióira visszautaló két közösség elsősorban vallásos társulat volt. A magyar földészek 1889. június 28-i keltű, első alapszabálya 1. §-ában ez olvasható: „Még az 1858. évben a Szent Háromság nevében fogadalom mellett megalakult földész társulat, első gyulai magyar földész társulat címén szervezkedik meg, s alapszabályait a következőkkel állapítja meg.” A német társulat 1897-ben kelt alapszabálya nagyrészt megegyezik a magyaréval, néhány helyen azonban van eltérés is. Mindkét alapszabály a társulat alapvető célját az egyházi szertartások körüli ájtatos segédkezésben, a szent hit erősítésében a tagok között, határozza meg.

A magyar társulat alapszabályában említett fogadalom összefügg véleményünk szerint a város régi fogadalmi ünnepével. Ugyanis a gyulai Szentháromság-kápolna fogadott ünnepe, az 1760. szeptember 5-i jégverés emlékére, minden esztendő pünkösdi ünnepének harmadik napja. Ilyenkor nemcsak katolikusok, de valamennyi hitfelekezetet könyörgéseket tartott a veszély elhárítására. Munkaszünet volt ezen a napon Gyulán, és ez a hagyomány hosszú ideig élt a városban. Valószínű, hogy e fogadalom tradíciója ihlette a társulatot alapítókat, hogy elhatározzák, olyan közösségeket hoznak létre, amelyek az egyházi szertartásokon való szolgálattal, a katolikus hit terjesztésével a tagok között engesztelést végez a termést pusztulással fenyegető jégeső elhárítására.

A város fogadalmi ünnepe mellett szerepet játszhatott a társulatok megalapításában az 1858-ban lezajlott társadalmi változás is. Jogilag ekkor véglegesült a jobbágyfelszabadulás, és történt meg a határ tagosítása, amely egyéni tulajdonú parcellák, személyi földhasználat kialakulását eredményezte. A korábban földesúri hatalom alatt álló mezőváros paraszti népessége önálló életét a Szentháromság oltalma alá helyezve alakította meg a magyar és a német földész társulatot, és kezdte meg a birtokába jutott földön az önálló gazdálkodást. (Úgy, ahogyan a parasztember az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében kezdte el a napját, a nagyobb munkákat, vagy indult útnak szekerekkel.) A korábbi határ- és legelőhasz-

nálat kötöttségei miatt a jobbjág nem gazdálkodott teljesen önállóan, a gazdasági év menetét a részben közösen elvégzendő feladatok ütemezése határozta meg, és ebben jelentős szerepe volt az uradalomnak. A tagosítással ez a helyzet megszűnt, mindenki a „maga ura” lett.

A múlt század végén elfogadott alapszabályokból látható, hogy a vallásos társulatok jellemzői mellett az egykori céhek, illetve a polgári társadalomra jellemző egyesületek sajátosságait is magukon viselik ezek a közösségek. E jellegzetességeket csupán érintőlegesen tudjuk ismertetni, jórésük nem függvén szorosan össze mondandónkkal.

Amint láttuk tehát, a magyar társulat alapszabályában *espressis verbis* jelen van a Szentháromság nevében tett fogadalom. (Gyula katolikusai Szentháromság tiszteletének jellemzőit sajnos, kutatások hiányában nem ismerjük.) A mai Kossuth téren, az egykori temető területén épült XVIII. századi barokk fogadalmi kápolna kultuszát nem tárta fel eddig a kutatás. A Három Isteni Személyt ábrázoló oltárképe ihlette a magyar társulat zászlójának Szentháromság képét, a társulati pecsétnyomó ábrájának készítőjét is.

A céhélet hagyománya volt az egyesületi díszzászló készíttetése és használata a körmeneteken és az elhunyt tag temetésén. A zászlókat mindkét közösség temploma megszentelt terében őrizte. A magyar földészeknek három zászlaja volt közel egy évszázados története során, ebből kettő megmaradt. (Az 1889-ben szentelt második zászló 1926-ig volt használatban, utána a gyulai Erkel Múzeum elődének birtokába került.) A harmadik, a gyulai Nádi Boldogasszony kegytemplomban ma is látható zászlót 1926-ban, augusztus 20-án, Szent István király ünnepén szentelte fel Brém Lőrinc prelátns-kanonok. A zászlóanya tisztét gróf Almásy Dénesné vállalta el. Az ünnepélyes zászlószentelésre, amely a földészek által mondatott ünnepi szentmise előtt zajlott le, a szentelendő zászlót a Szentháromság-kápolnából indult ünnepélyes menet, Szabados Antal segédlelkész vezetésével hozta a nagytemplomba. „A menet harangzúgás közt ért a nagytemplomhoz, szent énekeket zengedezve s virágfüzérés, fehér ruhás lányok, meglettkorú és ifjú földészek kísérték drága kincsüket” – olvashatjuk a korabeli újságbeszámolóban.

Az, hogy a megszentelendő zászlóval a Szentháromság-kápolnából indult a földészek ünnepélyes processioja, arra utal, hogy a társulat tagjaiban még élt a régi fogadalom emléke, amellyel a közösség magát a Három Isteni Személy oltalmába helyezte. (Az 1889-ben szentelt második zászlónál a fenti mozzanatról nem történik sehol említés, a zászlót szentelő Göndöcs Benedek sem utalt szentelő beszédében e tradícióra.)

A magyar társulat mindkét zászlója egyforma, zöld selyem anyagát aranyozott indamotívumok díszítik, a selyemre applikált képek olajfestmények. A zászló egyik oldalán középpütt Szentháromság képe, búzakalásszal és szalaggal díszített ovális keretben. A felhőkön trónoló Atya bal kezét a világot szimbolizáló gömbön tartja, jobbájában jogart tart, feje körül háromszögletű glória. A feltámadt Krisztus jobbájában a megváltás eszközt, a keresztet tartja, balját szívére helyezi. A Szentlélek galamb képében a másik két Isteni Személy feje felett lebeg, fény sugarakat bocsátva ki. A Szentháromság kép fölött található a társulat neve. Alatta három ovális kép, egyike Márk evangélistát ábrázolja. A zászló má-

sik oldalának főhelyen az a jelenet látható, amikor Szent István felajánlja a koronát Szűz Máriának. Az alatta levő ovális képek egykén itt Szent Vendelt, a pásztorok védőszentjét láthatjuk, akinek tisztelete a magyar és a német társulatnál egyaránt virágzott. (A németvárosi Szent József-templomban oltára is áll.)

A német társulat zászlaját 1887. pünkösd napján Göndöcs Benedek gyulai apát-plébános szentelte fel, magyar nyelvű alkalmi beszédet mondva a zászló jelentőségéről. A német közösség zászlója ugyancsak hasonló a magyaréhoz, szentképei a Szent Családot, Szent István királyt, Szent Flóriánt, Szent Vendelt, Remete Szent Antalt és Márk evangélistát ábrázolják.

A társulat történeti múltjához képest viszonylag későn készítettett a magyar társulat bélyegzőt. Az 1935. január 6-i választmányi ülésen a tisztikar javasolta, hogy az alapszabállyal rendelkező egyesületnek legyen bélyegzője. Mivel a társulat annak idején a Szentháromság tiszteletére alakult, a bélyegzőt a Három Isteni Személy képével kellene díszíteni – javasolták. A társulati ügyész felvetette, kérjék ki a plébános véleményét, helyesnek tartja-e a Szentháromság képével ellátott bélyegzőt, ha nem, akkor a pecsétkép közepére keresztet kellene helyezni, alatta két keresztbetett búzagalással. A választmány a pénztárost bízta meg a plébánossal való tárgyalással, és a bélyegző lehető legjutányosabb áron történő elkészíttetésével. Apor Vilmos plébános minden jel szerint beleegyezett a Szentháromság kép felvételébe, mert a pénztárkönyv 1935. január 25-i bejegyzése szerint a bélyegzőre és a festékre 4 pengő 94 fillért költött a társulat. A megmaradt bélyegzőlenyomatok alapján megállapítható, hogy a Szentháromság ábrája megegyezik a zászlón levővel, ami viszont a Szentháromság-kápolna oltárképére megy vissza. Felirata: Magyar Földésztársulat 1858-1935. A társulat megmaradt iratain a jegyzőkönyvek hitelesítésére használva ismerjük a bélyegző lenyomatát. Maga a pecsétnyomó nem maradt meg, valószínű a társulat 1950-ben történt megszüntetésekor egyéb ingóságokkal együtt a hatóság elkobozta. A pecsétnyomót a pénztáros őrizte. A német társulatnak az eddigi ismereteink szerint nem volt bélyegzője.

A társulatok tagjai az egyházközség nagy ünnepein fáklyáztak, tagjaik közül került ki a feltámadási körmenetben és Úrnapján a négy baldachinvívő (a németek saját költségükön tartották jó karban a „mennyezetet”, ahogyan ők nevezték), a Szent Sír őrzői nagypénteken, nagyszombaton a társulati tagok legényfiai voltak. Zászlójuk alatt minden körmeneten ott voltak.

Az egyházközség nagy ünnepei mellett saját ünnepeik is voltak, amikor szentmisét mondtak a saját költségükön. A magyarok négy alkalommal: február 18-án, az elhunyt tagokért, Szentháromság vasárnapján, Szent István király ünnepén, október 20-án, Szent Vendelnek az állattartók (pásztorok) védőszentjének emléknapján. A németek évente két szentmisét mondtak; egyet Szent Vendelkor, a másikat november első napjaiban az elhunyt tagokért.

Szentháromság vasárnapján a társulat fogadalmi tradícióiból adódóan a magyar közösség mondatja az anyateplomban, plébániatemplomban a reggel fél 8-kor kezdődő szentmisét. A plébániai szertartásrend szerint a Szentháromság-kápolnába vezető körmenet is volt e napon, azt azonban nem tudjuk, hogy a szentmise előtt a kápolnából indult-e a processio a nagytemplomba, vagy a

mise végén vonultak körmenetben a hívek a Szentháromság tiszteletére szentelt fogadalmi kápolnába.

A Szentháromsághoz kötődő fogadalom halványulását jelzi, hogy 1935-ben elhagyja a magyar társulat a Szentháromság napi szentmise mondatását.

A céhélet hagyományát mutatta, hogy a tagok egymásért való helytállását Isten előtt, az évenként a megholt tagokért mondatott szentmisével gyakorolták mindkét társulat tagjai. Ugyane kötelesség körébe tartozott, hogy minden tag megjelenjen az elhunyt tagtársa temetésén. A végtisztességet a társulat fáklyásainak jelenléte tette még ünnepélyesebbé.

A két közösség ugyanakkor a korabeli egyesületek életét is élte. Arra azonban mindig vigyáztak, hogy függetlenségüket megőrizték, nem csatlakoztak egyetlen országos egyesülethez sem egész történetük folyamán.

A földészitársulati tagok közösségének a legfőbb szerve a közgyűlés volt, amelyet a magyarok Szent István napján, a németek a karácsonyi ünnepkörben tartottak. A közgyűlés hatáskörét az alapszabály részletesen meghatározta, az előző évről készített zárszámadás, a költségvetés elfogadása, a tisztségviselők megválasztása volt a legfontosabb. A közgyűléseket a társulat választmánya készítette elő, a tisztikar és a 12 tagból álló grémium hatáskörébe tartozott többek között az új tagok felvétele, a pénztár és a társulati vagyon állapotáról szóló jelentés összeállítás. A tisztikart az elnök, alelnök, jegyző és a pénztárnok alkották a magyar társulatnál. A közgyűléseket társas vacsora követte.

A társulatok az esztendő jeles napjai közül többön, az adventet megelőző kislefarsangon, farsangkor bálakat rendeztek, nem ritkán szép anyagi sikerrel. A szervezési teendőket vigalmi bizottság látta el, a korabeli sajtó tudósításai alapján színes kép bontakozik ki társas életükről.

Önálló székháza egyik társulatnak sem volt, a városrész területén épült olvasókörökkel osztották meg a székházat.

A magyar társulatot a belügyminiszter 1950-ben feloszlatta, ingó vagyonát a városnak és egy tszcs-nek juttatva. Kivételt a vallásos alkalmakkor használtak képeztek, amelyeket a plébániatemplomba helyeztették. A német társulat formálisan nem került felosztásra, 1964-ben még működött, a tagok fáklyási hagyománya ma sem szűnt meg, bár hivatalosan már nem a társulat adja a fáklyásokat.

Járolí, József

The History of the Agricultural Associations of Gyula under the Patronage of the Holy Trinity

In 1858, the first agricultural association in Gyula was established by the Hungarian Catholic farmers. They founded their community to be a religious association in the name of the Holy Trinity. In 1861, the Germans living in the town also established their agricultural association.

Their decision was motivated by the votive feast held in remembrance of the hailstorm of 1760. Besides, after their liberation from serfdom, the farmers

freed from the repressive care of the landowners had the determination to start their new lives under the patronage of the Holy Trinity. Special devotion to the Holy Trinity is showed by its depiction on the flag and the stamp and the holy mass ordered for Trinity Sunday.

Both associations possessed the characteristic features of religious associations, guilds and bourgeois age associations. In addition to religious obligations, the association assisted its members in applying reasonable methods of farming.